

Владимир Иванов

ОПИТ ЗА СИСТЕМАТИЗАЦИЯ НА ТЕРМИНИТЕ ПО АМЕРИКАНСКИ ФУТБОЛ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Vladimir Ivanov

AN ATTEMPT FOR SYSTEMATIZATION OF THE AMERICAN FOOTBALL TERMS IN BULGARIAN LANGUAGE

(Abstract)

The article deals with some issues in systematization of the American football terminology in Bulgarian. A lexicology-semantic and onomasiologic analysis of the players' positions terms is discovering the internal relations in the English terminology system which however make difficulties in their adaptation as loanwords. Also a version of American football terminology system in Bulgarian is presented.

Keywords: American football, terminology system, systematization

Близо 112 милиона телевизионни зрители в САЩ, още 165 млн. в останалия свят, цена от 5 милиона долара за 30-секундна реклама по телевизия CBS, над 200 милиона публикации във „Фейсбук“ – това са част от числата на Супербоул, големият финал в Националната футболна лига (NFL), който през 2016 г. беше 50-ти, юбилеен. В сравнение със Северна Америка обаче популярността и отдадеността към този спорт в Европа, в това число и в България, е далеч по-малка.

Слабото медийно отразяване на американския футбол у нас логично води и до проблеми при систематизацията на съответстващата му българска терминология. Терминологичната система на американския футбол до момента не е систематизирана в печатно издание, тя е представена само бегло от 2 статии в уебсайта „Топспорт“ – една, за историята и същността на играта, и втора, за тактическите схеми и постове на състезателите (Михайлов 2007а, б). Някои от термините в тях обаче са дадени с две езикови форми, което се дължи на нестандартизираните единици в системата на американския футбол на български (*крайна зона* – *ендзоун*; *продължение* – *овъртайм*; *опит* – *даун*; *фийлдгол* – *шут към вратата от статично положение*, *кик-офф* – *кикоф*; *тайт енд* – *тайт ендър*; *започване*

*на атака – скримидж**. Показателен е и фактът, че в специализирания сайт **Americanfootball.bg**, който понастоящем не се обновява, правилниците на играта са на английски език и не са преведени на български.

Обект на тази статия обаче не е оптимално пълният терминологичен апарат на американския футбол, а потенциалните проблеми, които смятаме, че се пораждат в терминосистемата му, т.е. в системните отношения между заетите единици. Основна причина за този терминологичен „хаос“ са нестандартизираните езикови форми на повечето лексеми, зети от американския английски в българския език.

Налага се терминологията да се опре върху антологията на явлението ‘американски футбол’ и да отрази спецификата му, а именно, че състезателите в един отбор се разделят на три формации – нападение, защита и специален екип. Нападателите и защитниците не играят едновременно на терена, а влизат в игра според това дали отборът им атакува, или се защитава, но на практика функциите на част от защитниците (*дефанзивна линия*) и нападателите (*офанзивна линия*) са еднакви – действията им се припокриват и визуално представляват сблъсъци, клинчове помежду им. Колкото и оксиморонно да звучи, задачата на нападателите е да защитават своя основен плеймейкър – *куотърбек*, а противниковите защитници трябва да атакуват и да блокират този *куотърбек* (с което практически защитават своята врата и крайна зона).

Ето защо някои лексеми или компоненти са еднакви при терминологичните словосъчетания за назоваване на играчи от нападението и защитата. Диференцираща функция тук изпълнява само съответното прилагателно: *offensive tackle* (нападение) – *defensive tackle* (защита); *tight end* (нападение) – *defensive end* (защита); *fullback*, *halfback*, *tailback*, *quarterback*, *running back* (нападение) – *middle linebacker*, *outside linebacker*, *corner back* (защита). В първите два случая езиковата форма показва реципрочност при игровите функции на състезателите (*tackle* – единоборство), както и местоположението им на игралното поле (*end* – край, по краищата на терена).

Системността между лексемите *quarterback*, *halfback*, *tailback*, *fullback*, *running back*, *cornerback* обаче има различна логика, която е построена върху значението на лексемата *back* – ‘гръб, отзад’. Чрез нея най-общо се назовават тези състезатели, които са разположени по-далеч и зад линията на разиграване – *backfield* (задно поле, задна линия). При нападателната формация на отбора имаме постове *quarterback*, *halfback*, *fullback*, чиито форми са базирани на заставането на състезателите спрямо офанзивната линия през първата половина на XX век. *Фулбекът* е заставал най-далеч спрямо линията на разиграване (англ. *full* – пълен), *халфбековете* – на половината разстояние (англ. *half* – половин), а *куотърбекът* на четвърт дължина от дистанцията между фулбека и офанзивната линия (англ.

* С удебелен курсив маркираме стандартизирани форми на термини.

quarter – четвърт), т.е. най-близо до линията на разиграване, за да може да поеме топката. С развитието на футбола функциите на състезателите, назовавани от термините *халфбек* и *фулбек*, се изменят и прецизират, като в номенклатурата на спорта се появява надвидовото название *running back* (*рънинг бек*), което обединява значението на двата поста по признака ‘бягане с топката в ръце’. Едновременно с това субектът, назован с термина *халфбек*, вече застава най-назад спрямо офанзивната линия, защото състезателят, назован като *фулбек*, се доближава максимално до субекта, назован с термина *куотърбек*, за да му помага и да го защитава от противниковите състезатели.



Фигура 1 – Разположение на нападението във формация I

C = center (*център*), G = guard (*гард*), T = tackle (*блокировач*), TE = tight end (*тежко крило*), WR = wide receiver (*краен рисийвър*), QB = quarterback (*куотърбек*), FB = fullback (*фулбек*), TB = tailback (*тейлбек*)

В една от най-разпространените схеми в американския футбол – *I formation*, *халфбекът* остава в края на своеобразната буква **I**, по която се подреждат задните играчи на нападателната формация, т.е. „на опашката“, и американската терминология възприема синонимното на *halfback* название – *tailback* (англ. *tail* – опашка), което практически се употребява по-често от специалистите, защото допринася за различаване на новите функции на този пост и го диференцира от старите тактически постройки.

Този детайлизиран пример ни показва широката лексикалносемантична вариантност в изходната терминологична система на американския футбол, която може да създаде проблеми при адаптирането на заетите американски английски лексеми в българския език, но и да даде насоки при систематизирането на изходния терминологичен субстрат. Затова в предложената от нас систематизация на термините по американски футбол диференцираме игровите постове с компонент *back* на база на това дали

състезателят е от нападателната или от защитната линия. Утвърдената в българския език форма **куотърбек** ни насочи напълно умишлено да предложим фонетична адаптация на останалите термини – офанзивни постове: *рънинг бек*, *халфбек*, *тейлбек*, *фулбек*. За да отличим дефанзивната функция на позицията **cornerback** обаче, избрахме калкираната форма **ъглов защитник**.

Други предложения базираме върху вече съществуващи лексеми чрез терминологизация и ретерминологизация, но и върху нови езикови форми, образувани чрез класически терминологички похвати – калкиране, метафорично пренасяне на части от денотата във формата, системно оформяне спрямо надредния вид термин. В операционен план използваме външната системност като ‘отношения между термини, принадлежащи на две или повече предметни области’ (Попова 2012: 526), т.е. съществуващи терминологични форми от подсистемите на други спортове са адаптирани в пълен вид или частично за нуждите на подсистемата на американския футбол, като сме се стремили да спазваме известен пуристичен баланс спрямо книжовната формация на българския език.

Таблица 1 – Американски футбол – терминология – систематизация по тематични групи

Английски термин	Български еквивалент	Похвати за образуване и причини за избор на езиковата форма – еквивалент
<i>PLAYERS POSITIONS – ИГРОВИ ПОСТОВЕ</i>		
OFFENSIVE PLAYER POSITIONS – ИГРОВИ ПОСТОВЕ В НАПАДАТЕЛНАТА ФОРМАЦИЯ		
<i>offensive line</i>	офанзивна линия	Калкирана форма.
<i>center</i>	център	Ретерминологизация от други подсистеми.
<i>guard</i>	гард	Ретерминологизация от подсистема Баскетбол.
<i>tackle</i>	блокировач	Ретерминологизация на професионализма ‘блокировач’ от подсистема Волейбол.
<i>tight end</i>	тежко крило	Ретерминологизация на професионализма ‘тежко крило’ от подсистема Баскетбол.
<i>quarterback</i>	куотърбек	Основен термин – адаптиране на фонетичната форма, материална заемка.
<i>running back</i>	рънинг бек	Материална заемка; термин от подвид ‘състезатели от нападателната формация’ и употреба на диференциращ компонент ‘бек’.
<i>halfback</i>	халфбек	Материална заемка; термин от подвид ‘състезатели от нападателната формация’.

<i>tailback</i>	тейлбек/ опашка	Материална заемка; термин от подвид 'състезатели от нападателната формация'.
<i>fullback</i>	фулбек	Материална заемка; подвид 'състезатели от напад. формация'; стандартизиран в подсистема Ръгби.
<i>wide receiver</i>	краен рисийвър	Основен термин – адаптиране на фонетичната форма, материална заемка.
DEFENSIVE PLAYERS POSITIONS – ИГРОВИ ПОСТОВЕ В ЗАЩИТНАТА ФОРМАЦИЯ		
<i>defensive line</i>	дефанзивна линия	Калкирана форма.
<i>defensive tackle</i>	дефанзивен блокировач	Ретерминологизация на професионализма 'блокировач' от подсистема Волейбол.
<i>defensive end</i>	дефанзивно крило	Ретерминологизация на професионализма 'тежко крило' от подсистема Баскетбол.
<i>nose tackle (nose guard)</i>	централен блокировач	Ретерминологизация на професионализма 'блокировач' от подсистема Волейбол.
<i>middle linebacker</i>	централен защитник	Ретерминологизация от подсистема Футбол и употреба на диференциращ компонент 'защитник'.
<i>outside linebacker</i>	външен защитник	Частично калкиране и употреба на диференциращ компонент 'защитник'.
<i>cornerback</i>	ъглов защитник	Калка и употреба на диференциращ компонент 'защитник'.
<i>strong safety</i>	централен подсигуряващ	Форма, която елиминира вътрешносистемната омонимия <i>safety</i> (<i>сеѝфти</i> – 'вид отбелязване на 2 точки') – <i>safety</i> (игрови пост)
<i>free safety</i>	свободен подсигуряващ	Частично калкирана форма.
<i>secondary</i>	втора линия	Калкирана и разширена форма.
SPECIAL TEAM POSITIONS – ИГРОВИ ПОСТОВЕ В СПЕЦИАЛНАТА ФОРМАЦИЯ		
<i>special teams</i>	специална формация	Частично калкирана форма.
<i>kicker</i>	кикър	Адаптиране на фонет. форма, материална заемка.
<i>punter</i>	пънтър	Адаптиране на фонет. форма, материална заемка.

<i>punt returner</i>	пънт посрещач	Хибридна езикова форма с ретерминологизация на професионализма ‘посрещач’ от Волейбол.
<i>holder</i>	държач	Калка.
<i>gunner</i>	торпедо	Метафоризирана форма.
<i>FOULS – НАРУШЕНИЯ</i>		
<p><i>holding</i> – задържане, <i>tripping</i> – препъване, <i>clipping</i> – заден блок под кръста, <i>pushing</i> – изблъскване, <i>facemask</i> – дърпане на маската, <i>chop block</i> – нисък двоен блокаж, <i>pass interference</i> – направилна намеса при подаване, <i>ball illegally touched, kicked or batted</i> – неправилно отиграване на топката, <i>personal foul</i> – лично нарушение, <i>illegal formation</i> – неправилна формация, <i>illegal forward pass</i> – неправилно подаване напред, <i>intentional grounding of pass</i> – умишлено неточно подаване, <i>illegal substitution</i> – неправилна смяна, <i>illegal shift</i> – неправилно движение, <i>illegal motion (at snap)</i> – неправилно движение (при снап), <i>loss of down</i> – загубен даун, <i>interlocking interference</i> – непозволен заслон за нападател, <i>illegal use of hands, arms, or body</i> – неправилно използване на ръцете или тялото, <i>illegal crackback</i> – неправилно препречване, <i>illegal cut</i> – неправилен нисък блокаж/ блокаж в краката на защитник, <i>illegal block in the back</i> – неправилен блок отзад, <i>illegal block below the waist</i> – неправилен блок под кръста, <i>invalid fair-catch signal</i> – невалиден сигнал за чисто посрещане, <i>ineligible receiver</i> – играч без право на посрещане, <i>ineligible member of kicking team downfield</i> – член на кикърската формация в предно поле, <i>unsportsmanlike conduct</i> – неспортсменско поведение, <i>player disqualified</i> – дисквалификация на играча</p>		
<i>COMMON RULES AND TECHNIQUES – ОБЩИ ПРАВИЛА И ТЕХНИКИ</i>		
<p><i>kick off</i> – начален удар, <i>side line</i> – странична линия, <i>goal line</i> – голлиния, <i>end zone</i> – крайна зона/ ендзона, <i>touchdown</i> – тъчдаун, <i>extra point</i> – допълнителна точка, <i>2-point conversion</i> – кънвършън за 2 точки, <i>field goal</i> – фийлдгол, <i>safety</i> – сейфти, <i>punt</i> – пънт (удар/ шут от ръка), <i>fake</i> – финт, <i>time out</i> – прекъсване/ таймаут, <i>referee’s time out</i> – съдийско прекъсване/ съдийски таймаут, <i>huddle</i> – групово инструктиране, <i>first down</i> – първи опит/ първи даун, <i>scrimmage</i> – схватка/ разиграване (‘схватка’ създава междусистемна омонимия с подсистемата на ръгбито, а и в ам.футбол няма заформяне на меле, подлежи на узуален подбор), <i>line of scrimmage</i> – линия на схватката/ линия на разиграването, <i>neutral zone</i> – неутрална зона, <i>motion</i> – движение, <i>snap</i> – снап, <i>false start</i> – фалстарт, <i>offside</i> – засада, <i>reverse</i> – ривърс/ върната топка (‘върната топка’ е нормализирана в подсистема</p>		

Баскетбол), *blitz* – блиц, *quarterback sack* – сак/ поваляне (на квоутърбека), *interception* – пресечено подаване, *incomplete pass* – незавършено подаване, *fumble* – фъмбъл/ свободна топка, *out of bounds* – топка в аут, *return* – ритърн/ ретур, *touchback* – тъчбек, *block* – блокиране/ блокаж, *play clock 25 seconds* – часовник за 25-те секунди, *play clock 40 seconds* – часовник за 40-те секунди

Най-общият извод, който можем да направим от представения анализ и примерите, е, че разгръщането на терминологичната системност има важна приложна стойност за терминознанието, особено за терминографията. Процесът на подреждане на термините в йерархични равнища помага не само за отразяването на техните логико-понятийни отношения, но и за достигане на оптимална пълнота на терминологичната система.

Вторият извод е, че основният признак на системността в терминологията – повторемостта, или още регулярността, както я нарича Х. Сейгър, може да спомогне при образуването на езиковата форма на терминоединицата. Анализът на вертикалните или хоризонтални отношения между отделните понятия на практика може да насочва изследователя какъв лексикален състав да определи за терминологичното название. Формалната системност в терминологичната система изисква изпълнението на две условия: 1. Повторемост на структурния строеж (морфологичен или синтактичен) и на лексикалния състав; 2. Съответствие между повторените структурно-лексикални компоненти и признаците (семите) от понятийно-семантичната конфигурация в значението (Попова 2012: 547).

Трети извод – външната системност между терминологичните подсистеми може да спомога при откриването на преводни еквиваленти на заети лексеми на базата на сходство в денотатите. Този пуристичен донякъде похват прави по-прозрачно отразяването на значението на термина в езиковата му форма.

Четвърти извод – етимологичният анализ на адаптиран термин може да доведе до разрешаването на проблем в одомашнената му езикова форма, който нарушава съотнасянето му към даден системен йерархичен ред и прави неправилно ориентираща формата му по отношение на терминологичната системност.

Пети извод – при изграждането на субстрата на дадена терминологична подсистема, чийто изходен лексикален материал бива зает от език от друга езикова група, е важно основните термини от съответната предметна област да бъдат само фонетично адаптирани в езика приемник. Това, според нашите разбирания, е процес на унификация на терминологичната форма, чийто практически резултат е по-лесната интернационална комуникация между специалистите от различни страни.

ЛИТЕРАТУРА

Михайлов 2007а: *Михайлов, Т.* Схеми на отборите и постове на играчите в NFL – В: http://topsport.ibox.bg/comment/id_17769709

Михайлов 2007б: *Михайлов Т.* Що е то американски футбол? – В: http://topsport.ibox.bg/comment/id_462403943

Попова 2012: *Попова, М.* Теория на терминологията. ВеликоТърново, Знак'94.

Уикипедия: Американски футбол. – В: http://bg.wikipedia.org/wiki/Американски_футбол

Уикипедия: Glossary of American football. – В: http://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_American_football

✉ *д-р Владимир Иванов*

Факултет по славянски филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ № 15, 1504 София, България

vlado.ivanov.24@gmail.com

✉ *Vladimir Ivanov, PhD*

Faculty of Slavic Studies

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

15 Tsar Osvooboditel Bl., 1504 Sofia, Bulgaria

vlado.ivanov.24@gmail.com